

ЧОНГОВА А.С., аспірант

Дніпропетровський державний аграрний університет

e-mail: a-chongova@ukr.net

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ПАРКУ «АЛЕЯ СЛАВИ» м. ЗАПОРІЖЖЯ

Описано структурно-планувальну організацію парку «Алея Слави» м. Запоріжжя. Визначено видовий склад паркових насаджень. Проведена оцінка стану деревних рослин за методикою Н. П. Красинського в модифікації Ю.З. Кулагіна. Оцінена життєвість деревостану за методикою В. А. Алексєєва. Охарактеризовано фітомеліоративне значення парку: вплив зелених насаджень на температуру та вологість повітря, рівень освітлення.

Ключові слова: меморіальний парк, структурно-планувальна організація, життєвий стан, фітомеліоративне значення.

Постановка проблеми. Зелені насадження мають велике значення в житті й функціонуванні міста. Але згідно із сучасними тенденціями, все менше територій в центральних частинах міста належать зеленим зонам. Їх площа скорочується і замість затишних парків і скверів виростають офісні або житлові будівлі. Це призводить до збільшення рекреаційних, фітомеліоративних, культурно-естетичних навантажень на існуючі парки в міському центрі, що негативно впливає на життєвий стан цих паркових насаджень. Необхідно відмітити, що центральні частини міст характеризуються більшою щільністю населення, підвищеним рекреаційним та техногенним навантаженням. Тому, особливо актуальним є питання дослідження зелених зон у центрі міста для подальшої розробки заходів оптимального використання цих зелених насаджень та організації догляду з максимальним позитивним результатом для них.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Прикладом таких парків є парк «Алея Слави» розташований в центрі міста Запоріжжя по проспекту Леніна біля міської ради. Сюди приходять не тільки ветерани, а й школярі, студенти, хлопці, що йдуть до армії, молодята. Тут проходять паради, народні гуляння, святкові феєрверки [2]. Цей парк також є місцем короткочасного відпочинку чи зустрічей жителів міста.

Для того щоб підтримувати парк у належному стані, зберегти його культурно-історичну, естетичну та рекреаційну цінність необхідно проводити своєчасний науковообґрунтований догляд та заходи щодо підвищення стійкості та збереження декоративності рослинних угруповань. Для цього потрібно всебічно дослідити паркові насадження, що в подальшому може стати основою для моніторингу стану парку [6].

Мета роботи – опис структурно-планувальної організації парку Алея Слави м. Запоріжжя, характеристика видового складу деревних насаджень, життєвого стану деревних рослин, фітомеліоративної ролі парку.

Матеріал і методика досліджень. Парк закладено 1965 року на честь 20-річчя перемоги у Великій Вітчизняній війні. Запорізька Алея Слави – це найперша Алея Слави Радянського Союзу. Тоді тридцять п'ять Героїв Радянського Союзу урочисто посадили алею дубів (кожен своє персональне дерево), також було відкрито меморіал, присвячений учасникам Вітчизняної війни. У 1984 р. парку було присвоєно статус парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення [5]. На той час площа парку становила 5,1 га. Нині його площа (у формі прямокутника) складає 2 га.

У ході досліджень було визначено об'ємно-просторову організацію парку «Алея Слави» м. Запоріжжя (згідно з характеристикою меморіальних парків за Кучерявим В.П. [3]).

Проведено аналіз видового складу деревних порід, визначено вік (за літературними, документальними даними), з уточненням його за допомогою таблиць ходу росту [4], та висоту деревних рослин.

Для оцінки стану рослин у парковому деревостані використовували шкалу Н. П. Красинського у модифікації Ю. З. Кулагіна [8]. Для діагностики життєвого стану деревостану користувалися шкалою категорій станів В. А. Алексєєва, зокрема індексом стану деревостану за кількістю дерев [1]. Фаунтість дерев визначали за загальноприйнятою методикою [7].

Для вивчення фітомеліоративного значення насадження аналізували його вплив на температурний режим повітря, зміну відносної вологості повітря та рівень освітленості. Ці

дослідження проводили щомісячно, з травня до вересня включно (у період найактивніших процесів вегетації) на початку 3-ої декади місяця та за однакових умов (в однокові години доби, ясну погоду). За контроль використовували території без зелених насаджень поряд з парком. Визначення температури та відносної вологості повітря здійснювали за допомогою дистанційного цифрового психрометра. Рівень освітленості визначали за методикою Цельнікер Ю.Л. [9] за допомогою люксметра Ю 116.

Результати досліджень та їх обговорення. Парк «Алея Слави» є зразком меморіального парку. Головна функціональна зона парку – експозиційна – розташована посередині, протягом усієї довжини парку і представляє собою алею (ширина близько 30 м), вздовж якої висаджені *Quercus robur* L. У вхідній зоні, на початку алеї, знаходиться меморіальна плита, на якій вказано дату заснування парку та імена Героїв війни, що закладали алею. За нею розташована низка квітників, а по обидва боки кожної з клумб розміщені плити з написами, що розповідають про події та людей, які сприяли визволенню Запорізького краю. Алею замикає меморіальна скульптура, що представляє собою велику плиту на якій висічений солдат та дати початку і закінчення війни. Фон для скульптури створює ряд дерев *Picea abies* L.

Основну експозицію, не впливаючи на характер основної зони, оточують масиви пейзажного планування. На передньому плані посаджені невеликі групи (по 3-5 екземплярів) *Catalpa bignonioides* Walter., *Juglans regia* L., *Malus x purpurea*, *Tilia tomentosa* Moench., *Morus alba* 'Pendula' та солітерні насадження *Platanus orientalis* L., *Prunus serrulata* Lindl., *Cotinus coggygria* Scop., *Thuja occidentalis* L.

Ліворуч від головної алеї зростають групи *Acer platanoides* L. та *Aesculus hippocastanum* L., праворуч – *Tilia platyphyllos* Scop., *Acer saccharinum* L., *Fraxinus lanceolata* Borkh. На задньому плані, за скульптурою, – молоде насадження *Betula pendula* Roth. По периметру, формуючи буферну зону, ростуть *Robinia pseudoacacia* L., *Sophora japonica* L., *Populus alba* L., *Populus nigra* L., *Ulmus carpinifolia* Rupr ex Suckov, *Tilia cordata* Mill.

Загалом, на території парку зростає 370 дерев та чагарників 33-х видів, які належать до 21 родини. Найбільш чисельно представлена родина *Rosaceae* – на території парку ростуть п'ять її представників. Родини *Tiliaceae* і *Pinaceae* представлені на досліджуваній ділянці трьома видами, а родини *Aceraceae*, *Salicaceae*, *Fabaceae* – двома видами. Інші родини мають по одному виду, що ростуть на території Алеї Слави. Значна площа зайнята квітниками.

Аборигенні види деревостану парку складають по 39,39 % (13 видів), а інтродуковані (17 видів) – 51,52 %. Культивари гібридного походження представлені *Malus x purpurea*, *Spiraea vanhouttei* (Briot) Zabel та *Morus alba* 'Pendula' і складають 9,06 % (3 форми) від загальної кількості видів.

Деревостан має нечітко двоярусну структуру (в середньому заввишки 19 та 14 м), який сформований переважно *Platanus orientalis*, *Quercus robur*, *Juglans regia*, *Acer platanoides*, *Aesculus hippocastanum*, *Robinia pseudoacacia*, *Sophora japonica*, *Populus alba*, *Populus nigra*, *Ulmus carpinifolia*, *Tilia cordata*, *Acer saccharinum*, *Fraxinus lanceolata*. Середній вік насадження 30-40 років.

Підріст створений штучно і являє собою молоді насадження (віком 5-10 років) *Catalpa bignonioides*, *Betula pendula*, *Sorbus aucuparia* L., *Malus x purpurea*, *Morus alba* 'Pendula', з яких сформовані високодекоративні групи.

Чагарниковий ярус просторово неоднорідний, зосереджений переважно у вхідній зоні, і складається з *Spiraea vanhouttei* (Briot) Zabel, *Lonicera tatarica* L., *Cornus alba* L., *Cotinus coggygria* Scop., *Thuja occidentalis* L.

Аналіз кількісного співвідношення деревних рослин (рис. 1) показав, що найбільший відсоток належить дубу звичайному – 18,92 % від загальної кількості рослин та березі повислій – 17,03 %. Гірकोкаштан звичайний становить 10,81 %, липа широколиста та клен гостролистий – 6,22 та 5,68 % відповідно, горіх грецький та катальпа бігнієподібна – 4,32 та 4,05 % відповідно від загальної кількості дерев. Інші види складають менше 4 % і представлені 1–6 екземплярами (нечисленні види для даного парку) або 7–15 екземплярів (малочисленні види).

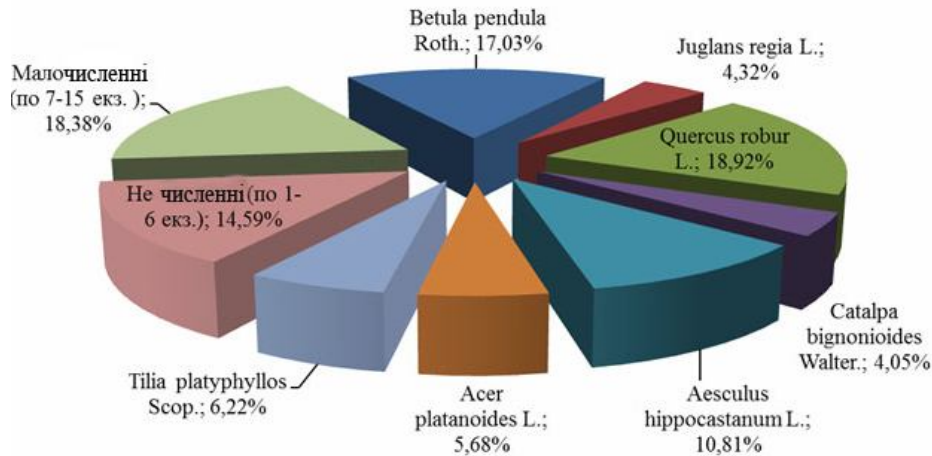

Рис. 1. Аналіз кількісного складу деревних видів парку «Алея Слави».

Під час оцінки загального стану деревних рослин за шестибальною шкалою пошкоджень Н. П. Красинського (1950) в модифікації Ю. З. Кулагіна (1974), яка враховує зниження приросту, зменшення кількості листя, наявність загиблих пагонів чи сухих гілок в кроні, встановили, що переважаюча кількість деревних насаджень парку знаходиться у відносно доброму стані, які оцінено в 1 та 2 бали – 34,05 та 31,08 % відповідно. Деревні рослини у відмінному життєвому стані, що відповідає 0 балам, складають менший відсоток – 21,89 %. Насадження у задовільному стані становлять 11,89 % і оцінені в 3 та 4 бали, та у незадовільному стані (5 та 6 балів) перебуває 1,08 % насаджень парку (рис. 2).

Крім того, 5,41 % дерев від загальної їх кількості у паркових насадженнях мають фаутність стовбурів, переважно викривлення (всього стовбура або тільки верхівок).

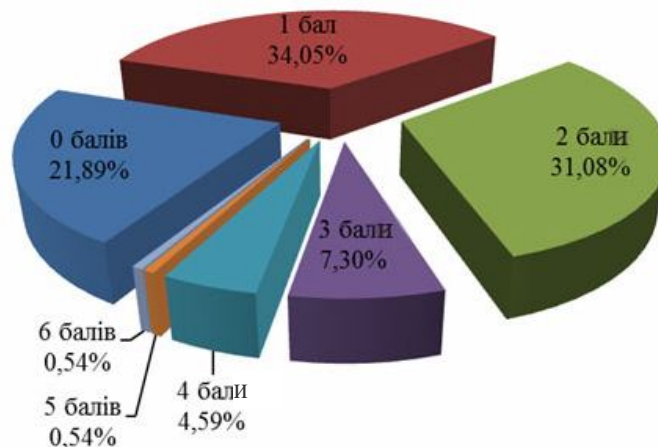

Рис. 2. Розподіл деревних рослин на території парку «Алея Слави» за життєвим станом (шкала Н.П. Красинського в модифікації Ю.З. Кулагіна).

Загалом, насадження парку хоч і знаходиться у доброму стані, але є ослабленим. Це підтверджує і розрахунок індексу стану деревостану за кількістю дерев (за Алексеевим А.А.), згідно з яким показник відносного життєвого стану деревостану парку дорівнює 64,83 % і оцінюється як пошкоджене.

Крім рекреаційної, культурно-історичної та естетичної функцій парк виконує ще й фітомеліоративну роль. Насадження парку створюють більш сприятливий мікроклімат для відпочинку. Під його наметом, у період з травня до вересня, температура повітря зменшується на 7-9 °С залежно від місяця (порівняно з вуличною зоною без зелених насаджень), а рівень сонячної радіації – на 64-80 клк менший, що становить 86,03 і 93,41 % до контролю відповідно. Вологість повітря в різні місяці досліджуваного періоду збільшується на 5–7 %.

Таким чином, парк є досить компактним, але багатофункціональним, зразком меморіального садова-паркового будівництва типу Алея Бойової Слави. Нині спостерігається деяка

недовершеність пейзажної зони та хаотичність в проектуванні і формуванні вхідної зони парку, що є наслідком спроб підвищення її декоративності за рахунок насадження молодих рослин, які не зовсім вписуються в загальну композицію парку.

Слід відмітити, що парк «Алея Слави», розташований у центрі м. Запоріжжя, і з часу надання йому статусу парку-пам'ятки садово-паркового мистецтва місцевого значення (1984 рік) зменшився у розмірах в 2,5 рази. Це суттєво вплинуло на рівень рекреаційних та середовищотвірних навантажень, які значно збільшилися на деревні та чагарникові рослини парку. Це пояснює зниження життєвого стану деревостану, зменшення декоративних якостей рослин, що звичайно впливає на загальне сприйняття парку та алеї зокрема.

За цих обставин особливе значення має сучасний екологічний підхід до озеленення територій. Слід оптимізувати насадження парку, забезпечивши збільшення кількості таксонів, при цьому використовуючи садивний матеріал стійкий до даного рівня забруднення та рекреаційних навантажень. Підвищення декоративності та збільшення асортименту можна забезпечити за рахунок використання декоративних садових форм та сортів, особливо вічнозелених та хвойних рослин, кількість яких варто довести до 30 %.

Висновки. 1. На території парку зростає 33 види дерев та чагарників, які належать до 21 родини. Найчисельніші види: дуб звичайний (19 % від загальної кількості рослин), береза повисла (17 %) та гірकोкаштан звичайний (11 %).

2. Індекс відносного життєвого стану деревостану парку становить 64,83 %, що характеризується як пошкоджене. Переважна кількість деревних насаджень парку знаходяться у відносно доброму стані (1 та 2 бали) і становлять 65,13 %. У відмінному життєвому стані (0 балів) 21,89 % деревних рослин парку, у задовільному стані (3 та 4 бали) – 11,89 % та у незадовільному стані (5 та 6 балів) перебуває 1,08 % насаджень парку.

3. Під наметом паркових насаджень температура повітря зменшується на 7-9 °С (порівняно із зоною без зелених насаджень), рівень сонячної радіації – на 64-80 клк нижчий, а вологість повітря в різні місяці досліджуваного періоду збільшується на 5-7 %.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Алексеев В. А. Диагностика жизненного состояния деревьев и древостоя / В. А. Алексеев // Лесоведение. – 1989. – № 4. – С. 51–56.
2. Голдобін А. І. Запорізька Алея Слави – народна святиня / А. І. Голдобін. – Дніпропетровськ: Січ, 2002. – 774 с.
3. Кучерявий В. П. Озеленення населених місць / В. П. Кучерявий. – Л.: Світ, 2008. – 456 с.
4. Лесотаксационный справочник / Б. И. Грошев, С. Г. Сеницын, П. И. Мороз, И. П. Сеперович. – М.: Лесная промышленность, 1980. – 288 с.
5. Рішення Запорізького облвиконкому. «Перелік територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного та місцевого значення Запорізької області станом на 01.01.1999 рік».
6. Рысин Л.П. Мониторинг лесов на урбанизированных территориях / Л.П. Рысин, Л.И. Савельева, С.Л. Рысин // Экология. – 2004. – № 4. – С. 243–248.
7. Справочник работника зеленого строителя / А. А. Лаптев, Б. А. Глазачев, А. С. Маяк. – К.: Будівельник, 1984. – 152 с.
8. Фитотоксичность органических и неорганических загрязнителей: Монография / [В. П. Тарабрин, Е. Н. Кондратюк, В. Г. Башкетов и др.] – К.: Наукова думка, 1986. – 216 с.
9. Цельникер Ю. Л. Радиационный режим под пологом леса / Ю.Л. Цельникер. – М.: Наука, 1969. – 98 с.

Общая характеристика парка «Аллея Славы» г. Запорожья

А.С. Чонгова

Описана структурно-планировочная организация парка «Аллея Славы» г. Запорожья. Определен видовой состав парковых насаждений. Проведена оценка состояния древесных растений за методикой Н.П. Красинского в модификации Ю.З. Кулагина. Оценена жизнеспособность древостоя за методикой В.А. Алексеева. Охарактеризовано фитомелиоративное значение парка: показано влияние зеленых насаждений на температуру и влажность воздуха, уровень освещенности.

Ключевые слова: мемориальный парк, структурно-планировочная организация, жизненное состояние, фитомелиоративное значение.

General characteristics of Aleya Slavy park in Zaporizhzhya

A. Chongova

The three-dimensional organization of Aleya Slavy park in Zaporizhzhya was characterized. The woods floristic composition is determined. The tree plantation living status was appraised according to Krasinsky N. P. method based on Kulagin Yu. Z. modification. The vitality forest in whole were estimated according to Alekseev V. A. Phyto-meliorative park meaning, literally green planting effect to temperature and air humidity, lighting level is characterized.

Key words: memorial park, three-dimensional organization, living status, phyto-meliorative meaning.